

# KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ



NİSAN 1945

SAYI: 78

KONYA HALKEVİ  
II. ci SERİ KONFERANSLARI PROGRAMI

1 9 4 5

G Ü N	Konferansın Mevzuu	Adı ve Soyadı
15 Mart 1945	«Cemiyet terbiyesinde örneğin payı»	B. Ali Rıza Korap
22 « «	«Frengi ve tehlikeleri»	Dr. Şadan Talât Ural
29 « «	«Konyada Türkmenlerin yerleşmesi»	B. Sırrı Üçer
10 Nisan «	«Keratoplasti: ölü bir adam gözünden yama alınmak suretile görmiyen bir gözde görme temini»	Dr. Aziz İnal
18 « «	«Ceza Hukuku»	B. Nusret Tuncer
26 « «	«İstikbalde Askerlik»	B. Ziya Kılınçalp
3 Mayıs «	«Fizik amillerle tedavi»	Dr. Vasfi Yener
9 « «	«Milli Koruma Kanununa göre tahliye dâvaları»	B. Feridun Yasasever
17 « «	«İngiliz edebiyatı»	B. Hüseyin Öztoprak
24 « «	«Âbidelerimi nasıl tamir edebiliriz»	B. Şahabettin Uzluk
30 « «	«Cemiyet düzeni karşısında nazari ve ameli bakımdan hukuk düzeninin sentetik tahlili»	B. Sedat Kısakürek
7 Haziran «	«Çocuk düşürme»	Dr. Şükrü Konur İp
14 « «	«Veterinerlik ve veterinerliğin genel sağlık, ziraat ve ekonomideki rolü»	B. Ferit
21 « «	«Saç ve hastalıkları»	Dr. Lebib Karan
28 « «	«Şahsi dâva»	B. Ömer Künü
2 Temmuz «	«Ziraat makinelerinin ayarlanması ve işletilmesi»	B. Sabahattin İmer
9 « «	«Konyada Alâeddin camii ve türbede medfun Selçuk Hükümdarları»	B. Zeki Oral
16 « «	«Konya ve dolaylarının yüzey şekillerinin genel görümü»	B. Hafi Kendi
24 « «	«Akıl hastalıklarının sebepleri ve akıl hıfzıssıhhası»	Dr. Cemal Saygun
30 « «	«Halk edebiyatı»	B. Mustafa Dayıoğlu

K O N Y A

Yıllığı : 6 Lira

Altı aylığı : 3 «

Yabancı memleketler için ayrıca posta ücreti eklenir.

Abone bedelleri ile yazı-

lar KONYA HALKEVİ Dergi işleri bürosu adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar yayınlansın yayınlansın geri çevrilmez.



M İ M A R K O C A S İ N A N  
A Ğ R I N A S 1489 - İ S T A N B U L 1589

# KONYA

HALKEVİ AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

YIL: IX

NİSAN 1945

SAYI: 78

## MİMAR KOCA SİNANIN SANATI

ŞAHABETTİN UZLUK

I. SİNANDAN ÖNCE: Türklerin ilk sanat hayatlarını Doğu Asya içlerinde Orhon - Altay sahalarında kurmaya başlayarak Çin ve Hint medeniyetleri ortasında Millî bir şekil ve renkte devam ettirdikleri Türk sanatı mütetebbileri için pek belli bir keyfiyettir. Bu devre ait sanat eserlerinde plastik şekillerle pek yakından uğraşlıkları ve yabancı unsurları kendi ruhlarına uydurdukları derhal anlaşılır. Mimarilerinde bu muhtelif unsurları kendi orijinal fikirleriyle karıştırdıkları gibi muhtelif zaman ve muhitlerde yüze çıkan Türk mektebi eserlerinde kendi benliklerini taşıyan bir sanat yaratmışlardır. Bu hal Anadolu Türklerinin Konya, Bursa, Edirne, İstanbulda tesis ettikleri mimarlık mekteplerinde bütün açıklığı ile görülmektedir.

İslâmiyetten önce kurulan Millî medeniyetin renk ve şekillerini ifade eden san'at unsurları İslâm dini ile Anadoluya göçen Türklerin eserlerinde

daima bir örnek olmuştur. Bütün bu büyük zamanların islâmiyetten önce ve sonraki devirlerinde kerpiç, tuğla ve taş malzemelerine göre âbide şekilleri gayet açık surette karşımıza çıkar. Binaenaleyh, bu muhtelif mahallerde Türk hayatının müteaddit sanat örneklerini haber veren sayısız izler vardır. O hesapsız san'at mahsullerinin bazı tahavvüllerle Selçuk ve Osmanogulları idaresinde yaşayan sanat-kârlarca tatbik edilmesi eski Türk tekniğinin sıkı bir bağ ile devamından başka bir şey değildir 1).

Bu suretle bir Türk mimarlık hayatı Asya mektebi ile başlayarak diğer milletlerin mimarisi yanında mevkî almış ve XI inci asırda Konya mektebi olmuş, XIV üncü asırda ise Bursa mektebi adı altında yüzde bulunmaktadır. Meselâ: bu iki mektebin Anadolu da bıraktığı eserlerin listesi pek

1). H. Glück, Kunst und Kunsthandwerk. Heft 1/3. S 32/33.

zengin bir mevcudiyet arz ediyor. Bilhassa, bu asırlarda gövde mimarisinde ve bu gövdeyi kapamak için sarf edilen kubbe inşaatçılığında pek hususî buluşlar olduğunu önce söylemek isterim. Asya — Türk mektebi unsurları Anadolu'da muhit ve malzeme farkıyla tekrar vücut bulmuş ve uzun bir müddet Selçukî ustaları elinde birçok şehirleri bezedikten sonra, diğer bir isim ile bir Bursa mektebi karakterini iktisap etmiştir 2).

Bilhassa, bu devrin birçok örneklerinde malzeme ve muhite göre bazı ölçü ve şekil farkları dikkatimizi çekiyor. Meselâ: Konya mektebi tarafından yeni bir şekil ve inşaatçılıkla ilerliyen gövde ve kubbe mimarisi, Osmanlılar tarafından tesis olunan Bursa mektebi mahsullerinden ölçü ve sayı itibarile büyük bir tahavvüle maruz bulunuyor. Hiç şüphesiz ki Bursa ve civarı ile İznik tarafında inkişafa başlamış bu san'atın teknik vasıflarını doğrudan doğruya Konya mektebi üzerinden gelen Asya — Türk mektebi işçiliği teşkil ediyordu. Bu işçilik Bursa içinde ve dışında vücut getirilmiş muhtelif misallerle kat'i şekillerini ortaya koymuş bulunmaktadır.

Meselâ: İsfahandaki Cuma camii bir Asya mektebinin İrandaki eseri olduğu gibi aynı prensip. Konya'daki Altunbay - İplikçi'de daha ufak bir ölçüde tekrarlanıyor. Bursa mektebinde ise Ulu cami ile bir üçüncü defa olarak vücut bulmuş oluyor. Mimarlık düşüncesi muhit ve malzemeye göre gövde ölçüsünde farklı bir haldedir. Bilhassa, kubbe sayısı Konya'dakine nazaran Ulu camide  $4 \times 5 = 20$  suretinde artıyordu. Birinci ve ikinci misallerdeki kubbe çeşidi Bursa'daki eserde tamamen bir çeşide inhisar ettirilmiş ve inşaat tarzı doğrudan doğ-

ruya Konya'daki tatbiklerin benzerini veriyor. Medreselerdeki orta kubbe ölçüsü pek küçük bir eb'ad dahilinde kendini göstermektedir. Bu devrin bazı eserlerinde ise kubbe sayısı ve gerek büyüklük ölçüsü belli bir surette tahavvül etmektedir 3).

Bu gurubun muvazi örnekleri Edirne'de Muradiye yahut Eski cami, Filibede Cuma camii, Sofya'da yine bir cami ve Manisa'da Muradiyedir. Bunların yanında daha birçok hususî yapılmış camileri, medreseleri, türbeleri hatırlamak kabildir. Bütün bu yapılar yalnız bir surette inşa edilmiş değildir. Belki, bazı yapılarla bir arada olarak vücut getirilmişlerdir. Burada Konya mektebinin Bursa mektebi üzerinde yaptığı tesirleri tatbika konulmuş eserler üzerinden takip edebiliriz. Meselâ: Murad II. gününde yapılmış olan bir eseri söz ediyorum. Eser, bir cami mevzuundadır. Ve büyüklük itibarile herhalde Konya mektebi mahsulleri ölçüsünden küçüktür. Fakat gövdeyi teşkil eden hudut hatları daha kuvvetli ve daha fazla köşelilerden mürekkep bulunmaktadır 4).

Bilhassa, ön kısmı vücut getiren partinin üstleri çeşitli kubbeleri ihtiva ediyor. Bu kubbeler cenup kısmında doğrudan doğruya ana duvara yüklenmekte ve şimalde ise köşeli kalın direklere binmektedir. Bu sahayı cenuptan takib eden parça ortada büyük ve yanlarda küçük birer kubbeden mürekkeptir. Meselâ: orta kısım cenuba temadi eden üstü kubbeli ikinci bir sahayı teşkil ediyor. Mihrap ile minber bu parçada yer işgal ediyor. Karakter itibarile tamamen Konya mektebinin medrese mevzuundaki tiplerinin küçültülmüş tekrarlarıdır.

3). C. Kurlit, Orientalisches Archiv. Heft 2. S 2.

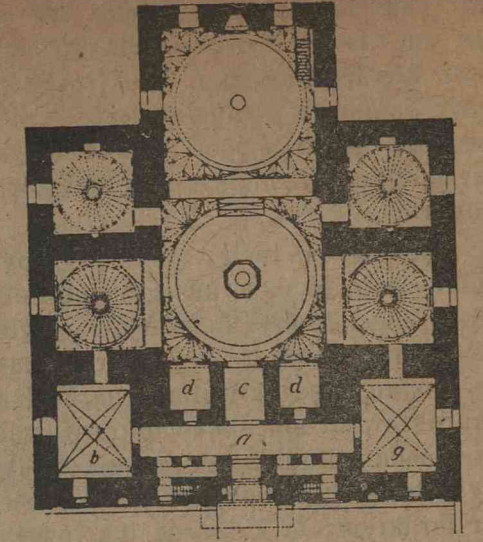
4). Hölscher, Zeitschrift für Bauwesen Heft 7/9. S 365.

Bu misal bir Selçukî medresesine çok benziyor. Yalnız Selçuk medresesindeki kemerli eyvan burada kubbe lidir. Ve yapı sınırına göre bir çıkıntı husule getirmektedir. Üzerindeki kubbe tarzı da tamamen Anadolu — Türk devri işçiliğini belli etmektedir.

İç ile dış kısım arasındaki kapı daha ziyade sade bir tarzda ve az derinliktedir. Halbuki Selçukîlerde bu kısım daha monümantal ve daha emek sarfedilmiş bir durumdur. Bu harici tesirlere cami içten bir az daha az ışıklı bir iç tesiri ile cevap vermektedir. Bilhassa, bu tesir kapalı bir Selçukî medresesindeki tesire pek yakından benzemektedir. Meselâ: Kubbe yükseklikleriyle terasevari bir dış tesiri yapmaya çalışan bu cami yanında Ulu cami bir çok kubbe guruplarıyla ve iki minaresiyle tamamen ayrı bir tesire maliktir. Eser bir Konya tipinin daha büyük çerçeve içindeki örneği olmaktadır. Buna rağmen giriş yeri birinci misalde olduğu gibi pek sade ve basit bir tarzda kapısı vardır 5).

Murat camiinde dahili ağır tesire karşılık canlı olan dış tesiri Ulu camide tamamen aksinedir. Burada iç tesiri pek kuvvetli ve hareketlidir. Halbuki dış tesir hemen hemen ölçüleri birbirinin aynı birçok kubbelerin bir araya gelmesinden hasil olmaktadır. Dıştaki bu yavaş tesiri azaltmak için ön yüzün iki tarafına iki minare dikmişlerdir. Şüphelenmiyorum ki bu iki dik hat gövde üstündeki ağır tesiri gidermeğe çalışmaktadır. Bütün yüzlerde ufak çıkıntılar ve üstlerine körkemerler isabet etmektedir. Bu suretle de sanatkâr, etraftan bakacaklara

5). E. Diez, Die Kunst der islamischen Völker. S 128/129.



Bursada Yeşil Camii

yüzlerdeki soğuk tesirlerin kuvvetlerini azaltmak istemiştir 6).

Bu gurubun en eski bir misali Orhan (1326 — 59) vaktinden kalma bir camidir. Lâkin, bugünkü durumu tamir gördükten sonraya aittir. Binaenaleyh yapı parçalarını incelemek herhalde tasavvur edildiği kadar kolay değildir. Yalnız, Bursa civarında Çekirgedeki Murat I (1359 — 89) Camii pek görülecek bir örneği teşkil ediyor. Alt katı cami ve üstüne isabet eden mahali medrese olarak kullanıyorlardı. Yalnız, orta kısım ve eyvan her iki kat yüksekliğindedir. Bu suretle yanlar ve yakınına ait sahalarda üzerinde ders odaları bulunmaktadır.

Yine orada Bayazıt I (1389 — 1402) camii de dış yüzleriyle dikkatimizi celb etmektedir. Hariçten Murat I Camii gibi iki katlı tesir vermektedir. Plân itibarile Bursanın diğer camilerine model olabilecek bir kuvvettir. Bursa âbideleri içinde en ileri gitmiş bir eseri Yeşil cami doldurmaktadır. Mehmet I (1413 — 21) en güzel çini süslerini topladığı için adına Ye-

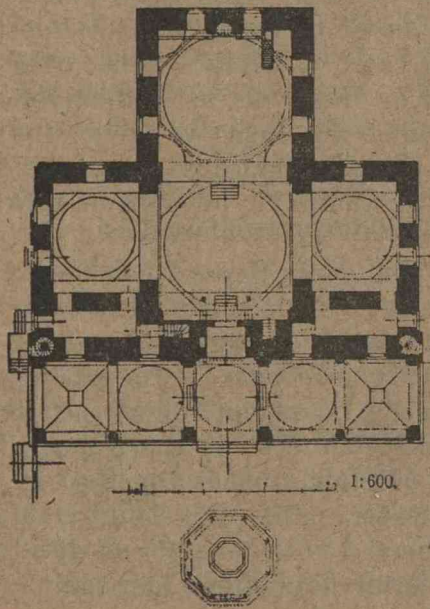
6). S. Ülger, Vakıflar Dergisi. Sayı I. S. 56.

şil cami demişlerdir. Büyük bir acı ile ön kısmın bugün ortada durmadığını kaydetmeliyim. Açıkta kalan giriş kapısı ve yanlarına isabet eden pencere kenarı süsleri temiz beyaz bir mermer üzerinde pek güzel görünüyorlar.

İçte ise bu tesir açık ve koyu mavi çinilerin yazı, süs gibi muhtelif güzellikleri toplıyan tesirleri söylemeliyim ki eşsiz kalmaktadır. Bilhassa, baştan başa kıvrılmış hatlardan, yapraklardan mürekkep mihrap etrafı ve locada bulunan pek zengin süsler ziyaretçiler üzerinde pek derin tesirler bırakıyor. İç ve gerek dış tesirle bu eser Konya mektebinin işçiliğini taşıyor. Onnn bu yüksek durumu yanında insan yalnız sevgi, yalnız saygı duyuyor 7).

Bununla beraber, yine Bursada Murat II (1421—51) adını taşıyan bir camide kendisinden bahsedilebilecek

7). C. Kurlit, Orientalisches Archiv. Heft 2. S 54/55.



Bursada Murad II Camii

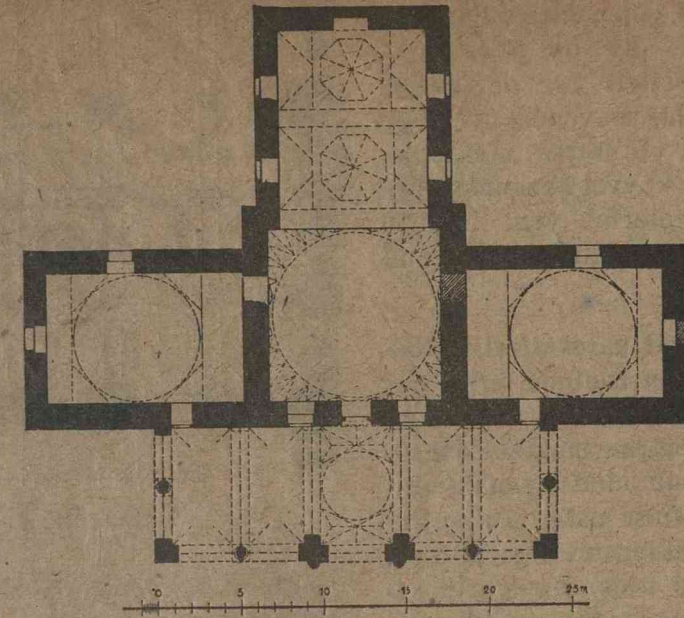
bir eserdir. Meselâ: önde mevki işgal eden parti ile bu kısma ait sırlı tuğla süsleri diyebilirimki koyu selviler arasında insana bakmakla doyulmaz bir manzara oluyor. Bu eserde, güzel Yeşil gibi Bursa camilerinin sanatı en üstün eserlerinden biridir. Bursa mektebinin güzellik listesini tamamlarken pek aşağı bir değerde olmıyan İznik'in eserlerinden bazı misaller vermek istiyorum.

Bir zamanlar Çinili İznik diye adıyla her tarfları ineten bu güzel Türk şehri üzerinde pek sanathı ata eserleri bulunmaktadır. Nilüfer Hatun İmaret (1380) Vezir Hayrettin paşanın yaptırdığı cami (1384) gerek bunun ve gerek öbürünün sanat yönünden büyük değerleri vardır. Meselâ: burada güzel İznik'in Yeşil camiinden bahsetmemek pek büyük bir haksızlık olacaktır. Onun için de diyeceklerim Bursa Yeşili üstüne söylediklerimin hemen hemen aynıdır. Yalnız aralarında pek büyük olmadık yaş farkları bulunduğunu işaret etmeliyim. 8)

Kubbeler dam sathından daire şeklinde biraz yükseldikten sonra üstlerine kubbe yuvarlakları oturuyor. Kubbe ile dam sathı arasında pencereler vardır. Bihassa, büyük eski sivri kemer fasatı işgal ediyor. Aralarda portal yanlarında kornişler içinde düz hatlardan pencere açıklıkları bulunuyor. Büyük kemerler ağırlıklarını konsollarla fasat duvarına veriyor. Kubbenin içten ölçüsü 800 m. dir. İçerde tam bir yuvarlak teşkil ediyor. Fakat dışarda bir çok köşelere maliktir. Yapı tarzı tamamiyle Konya mektebi tesiri altındadır. Yanındaki yapının kubbesi buna nazaran daha küçük bir ölçüdedir.

Diğer İznik örnekleri üzerine daha bir iki işaretim vardır. Türbe ve ca-

8). Arkitekt. № 1/2. S 32/33.



İznikte Nilüfer Hatun İmaret

mi olarak yapılmış Mahmut Çelebiyi hatırlıyorum. Orada değişen şey yalnız portal aralığındadır. Yeşilde derinliğe kaçan ön kısım o kadar değildir. Meselâ: Yeşilde kubbe çevresi köşeli olduğu halde Mahmut Çelebide kabaık ve tamamiyle yuvarlaktır. Giriş her ikisinde de mermer malzemeye terk edilmiştir. Lâkin dış duvarlar tuğla ve taşın karışık bir halindedir. Duvar işçiliği ile Nilüfere büyük bir yakınlık arz ediyor.

İznik ve Bursa ve bir Konya mektebi tesiri altında bir yüz sene devam ettikten sonra, yapı faaliyeti yeni bir sınır içinde Edirne'de eserler veriyordu. Orada kuvvetli surette Bursa ve civarında tatbik edilen bir sistem ile Muradiye, Eskicami, Ulucami'de bir defa daha yüze çıkıyordu. Fakat, bu ikinci mevcudiyette esasa sadık kalmak şartıyla terkipler daha sade bir yapıcılık şekline bürünüyordu. Küçük ölçüde bir çok murabba ve mustatil ayakların üstlerini kubbelerle örtüyorlardı. Me-

selâ: Bursadaki ortada olan murabba saha eskiden kemerli değildi 9).

Belki, tamamiyle açık olarak vücude getirilmişti. Netekim orada akar bir çeşme mevki işgal ediyor. Fakat insan üzerinde bütün yapı, partileriyle iyi bir tesir bırakıyor. Camide kemerler ayrı bir şekildedir. Kubbeler 1300 m. genişliğindedir. Mihrap üzerindeki kubbenin pek sade bir inşa tarzı vardır. Çok eski tiplerden Konyada Alaeddin camiinde mihrap üzerindeki kubbe gibidir. Diğer benzerleri Bursa mektebi mahsulleri içindedir.

(1361) de ise Murat I Edirneyi ele geçiriyor ve kendisine orada yeni bir merkez kuruyordu. Revaklı camiler bir müddet için Edirne'de örnekler vermektedir. Bu arada bilhassa, Murat II nin (1421 - 51) de yaptırdığı yeni Muradiye burada ismi zikredilmeye layık gördüğüm bir âbidedir. Gerek

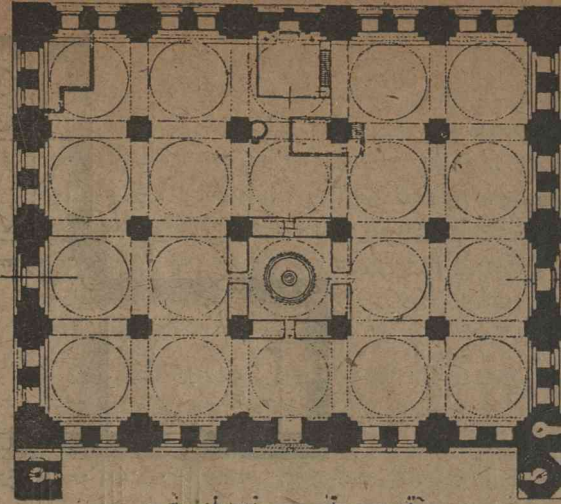
9). F. Babinger, Ostasiatische Kunst. S 33/34.

dış ve gerek iç süsleri pek ince ve tekâmüle doğru giden hareketlere misal olmaktadır. Biz bu örneklerde yalnız Bursadakileri bir defa daha tekrar edilmiş bir mevcudiyette değil ve fakat Konya ve Bursa mektepleriyle Anadolu'da kuvvet kazanmış Türk mimarlık prensiplerini yeni buluşlu ilâvelerle devam ettirdiğine şahit oluyoruz 10).

Orada bu sanat hareketlerini Konyalı Hacı Alâeddin isminde bir mimar idare ediyor. Konya ve Bursadan sonra yüze çıkan Edirne mektebi doğrudan doğruya onun adını taşımaktadır. Üç Sinanlar, Musa usta, Hayrettin bu mektebin çıraklarıdır. Binaenaleyh, Türk rönesansını tesis etmişlerin başında onu saymak doğru olabilir. Fakat onun bu halinden haberdar olmayanlar, onu herhangi bir kalfa gibi hatırlatmak istemişler, hakkında yanlış hükümler vererek bu işdeki anlamamazlıklarını göstermişlerdir. Klâsiklerden sonraki mimarlığın hayatında onun büyük rollerini daima hatırlayabiliriz.

Herhalde, Bizans hudutlarının dışında kalan bu sanat cereyanları arasındaki rabitaları bilmek çok meraklıdır. Demek oluyorki, İstanbul daha Türklerin olmadan bir yüz sene önce mimarlık faaliyetleri pek orijinal olarak Türklerde devam ediyor. Ve İstanbul'da (1453) den sonra yükselen organın teşekkülüne âmil olacak cereyanları hazırlıyordu. Bu da hiç şüphesiz Hacı Alâeddin'in Ulucami sistemini bir takım esaslar dahilinde adapte etmesiyle başlıyordu. İlk tiplerdeki küçük ölçüler sahada ve gerek onu kapamaya

10). R. Osman, Edirne Rehnüması, S 3/536.



Bursada Ulu Cami

vasıta olan kubbelerde büyük ve geniş bir değişmeyi husule getiriyordu 11).

Meselâ: Ulu camide gördüğümüz kubbe adedi 4×5 den 3×3'e iniyor ve fakat gövdede ve kubbelerde ölçü miktarı artıyordu. Bilhassa Ulu camide Rüstem ustanın düz bir yüz ile vücuda getirdiği fasat ve giriş mahalli, Eskicami'de revaklı bir kısım ilâve edilmek suretile daha büyük ve kuvvetli bir âbide tesiri verilmek isteniyordu. Binaenaleyh, yeni bir sistem (1403) de başlıyan ve (1421) de ikmal olunan bu âbide ile başlamış oluyordu. Bütün terkip aynı zamanda pek sade bir işçilik ifade etmektedir.

Muhtelif kubbeleri ihtiva eden dam sathı altta murabba ve mustatil direklerle meselâ: yalnız Manisada yuvarlak bir forma geçmektedir. Burada Ulucami tipinde merkeze düşen kısmın eskiden üstünün açık olması çok muhtemeldir. Bu kısım, camide çeşmenin bulunduğu yeri teşkil ediyordu. Onun daha eski benzeri Beyşehirdeki Eşrefoğlu camisindedir. Diğer eşlerini

11). Kemaleddin, memleket gazetesi, S 3.

Kahirede tatbik etmişlerdir. Edirne'deki orta kubbe bağlamaları camide pek hususî bir hal arz etmektedir. Kubbe-ler büyük yanlarda 1300 m. ye kadar varıyorlar. Formları yarım yuvarlak-tan mürekkep altı yan kubbedir 12).

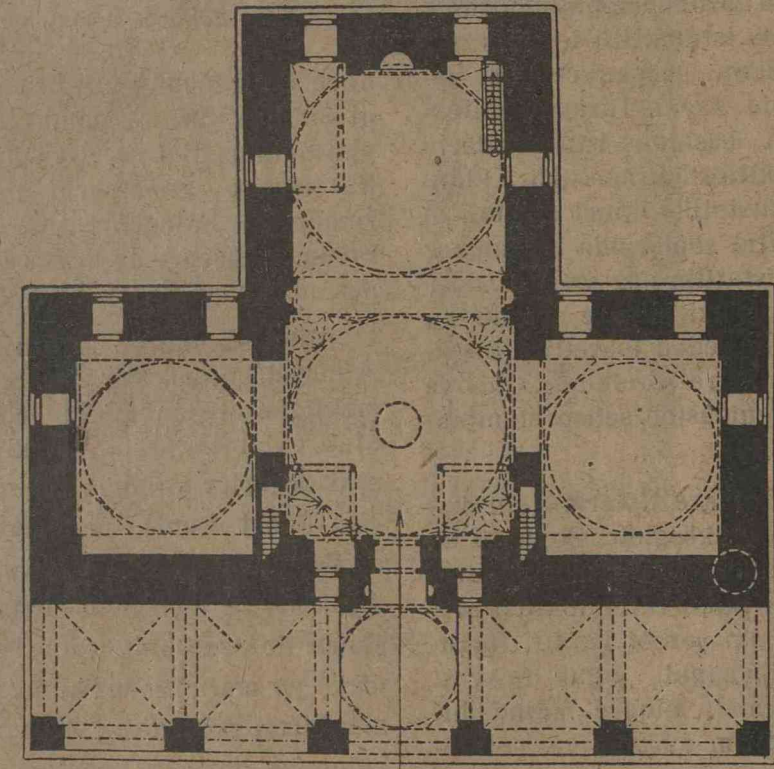
Bilhassa, bu yuvarlaklardan kubbe üstüne isabet edeni pek sade bir tarzdadır. Aynı usulün eski örneklerine Konya mektebi mahsullerinde tesadüf ediyoruz. Onun Bursa mektebi tesiri altındaki tipleri (1421 — 1451) yıllarını bulmaktadır. İnsan ummadığı birçok muvaffakiyet izlerini gayet açık ve ağır başlılık içinde orada buluyor. Üç şerefeli aynı zamanda pek yüksek duvar işçiliğine mâliktir. Tarz itibari-le Konya ve Bursa tesiri altındadır.

12). O. Höver, Kultbauten des İslam, S 12/13.

Yandaki medrese ile birlikte planını Hacı Alâeddin yapmış, İbrahim oğlu Ömer usta kalfa olarak yanında çalışmıştır.

Üç şerefeli, artistin bu yolda kabul ettiği kat'i bir şeklin iyi mahsulüdür. Herhalde bu yıllarda onu birçok pratiklerde yo'unu belli etmiş bir mevkide buluyoruz. Nazari ve amelî her iki yönünde aynı kuvvet ve ölçüde başarıyor. Sanatkârın coşkun ve kat'i istekleri önünde bu iki yön ram olmuş bir şekildedir. Bu işde olgun bir kafa ve zengin bir pratik bütün bir haldedir. Ben öyle diyorum ki bu eser onun o yıllara kadar başardığı eserlerin sanat ve teknik yönünden en olgunudur 13).

13). N. İmre, Arkitekt. № 2/3, S 54/86.



0 5 10 15 m

Edirne'de Murat II Camii

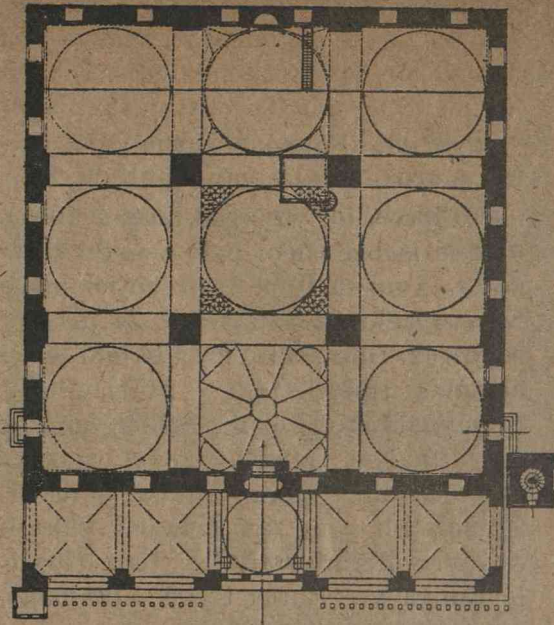
(1438—1440) Bu muvaffakiyetli eserin ortaya konulduğu yılları veriyor.

Eserde eski sistem dahilinde çabalamalar olmakla beraber, ölçü ilerleyişi de büyük bir fark içindedir. Meselâ: bu esere kadar küçük sahaları dolduran kubbe ölçüsü 1300 m. den 25,5 m. ye çıkıyor. Kemerler ve kubbelerde yeni ölçüler içinde haller baş gösteriyor. İç saha 2000 m<sup>2</sup> büyüklüğünde bir mustatildir. Bunun poyraz yönüne daha büyük ikinci bir mustatil ilâve edilmiş bulunuyor. Birincinin üstünde büyük bir kubbe sağ ve solda ikişerden dört ufak kubbe vardır. İkinci mustatil revaklı bir avluyu vücade getiriyor, etrafta yuvarlak ve basık 18 kubbeye sahip olmaktadır.

Kubbelerin inşa tarzında en ince hal çarelerini gözönünde bulundurmuştur. Bu arada istalaklıtli iç giriş mahallini anmadan geçemeyeceğim. Hakikaten orada Asya—Türk mektebinden itibaren başlamış istalaklıtlerin en hususî şekilleri durmaktadır. Plânda birinci mustatille ikinci mustatilin birleştiği hattın sonlarında iki minare ve ikinci mustatilin sağ ve sol noktalarında daha iki minare vardır ki, topu dört minareden ibarettir. Doğuda bulunan minare şerefelidir. Camiye üç şerefeli denmesine sebep bu minare olmuştur 14).

Osmanlı minare tiplerinin en karakterlisi ve yükseğidir. Boyu 70 m. dir. Aynı istikametteki ikinci minareye Edirneliler Baklavalı minare diyorlar. Üstünde iki şerife vardır. Üçüncü minare Şişhaneli adını taşıyor. Dördüncü Burmalı minare adındadır. (1835) de yıldırım düşmüş ve şerefeden üstünü yıkmıştır. Camiin içi pek ince nakışları havidir. Boyaları yetmiş

14). Kemaleddin, Yarın. № 19. S 8/9.



Edirne Eski Camii

deve ile İrandan getirdiklerini ve Mani adında bir ressamın bu nakışları vurduğunu Evliya Çelebi yazıyor. Haremdeki kubbelerin nakışları o zamandan kalmadır. Öbürlerini sonradan işlemişlerdir. Eskiler yanında pek az kıymetleri vardır.

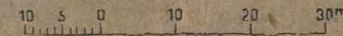
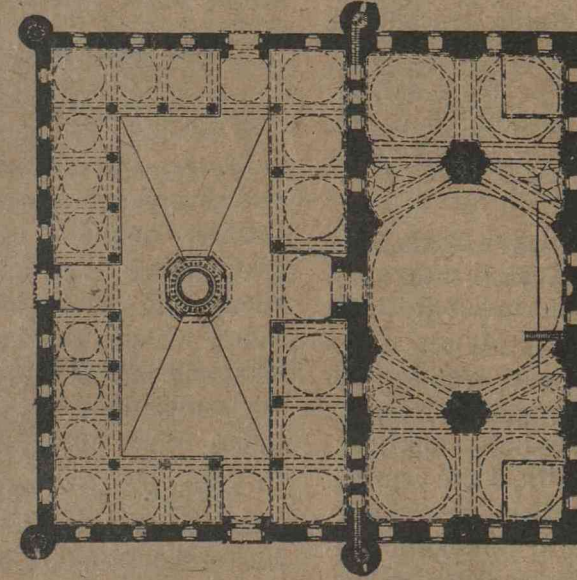
Bilhassa mihrap tarafında olanları burada büyük bir acı ile işaret etmekliğim lâzımdır. Binaenaleyh, bu ufak uygunsuzluklar dahili mimaride eski değerler yanında çok soluk izlerdir. Fakat kubbe inşaatçılığı orada dikkat içinde incelenmiye lâyıktır. Ayakları ve ölçülerini sağlam bir düşünce ile azaltmak, kubbeleri büyültmek ve merkezî bir kubbeye gitmek arzularını görüyoruz. Mukavemet bakımından gövdeyi kapatmak vasıtaları en iyi bir formla oluyor ki, aynı zamanda yapı düşüncesi itibarile de pek yüksek başarıları müjdeliyor.

Orada halli tiplerden tamamen ayrılmış yeni idenin teşekkül ettiğini fark ediyoruz. Bu uğurdaki Muvaffakiyetin organını yalnız Hacı Alâeddin adına kaydedebileceğiz. Onun Bizans sınırları yakınında teşekkül etmiş yeni mimarî idesi ve tipleri çıkarları Rüstem (1400) Muslahittin (1434) Şahabettin (1435) Mehmet (1447) ve Ömer ustalar Bursa ve Edirne âbidelerinde pratiğe geçirmişlerdir. Bilhassa, onların haricinde kalmış daha birçokları üzerinde bu kuvvetli izleri geniş ölçüde takip etmek mümkündür 15).

15). Benim, Konyalı Üç Mimar. S. 36.

Meselâ Rönesans ustalarından eski Sinan da Fatih Camiinde (1463 — 1469), Musa usta Edirne Bayazıdında (1484 — 1489), oğlu Hayrettin İstanbul Bayezid camiinde (1489 — 1512) ve üçüncü Büyük Sinan da (1566 — 1574) de Selimiye de bulunuyoruz. Binaenaleyh bütün bu izlerin tesirlerini Bizans mimarisinden ziyade daha önce Edirne de teessüs etmiş bir faaliyetin doğurduğu ceryanlarda aramak lâzımdır. Onu da ben yalnız ve yalnız olarak Hacı Alâeddin'in üç şerefelisinde buluyorum. Ben onu böyle buluyorum ve böyle iddia ediyorum 16).

16). M. Ağaoglu, Orientalische Literatur Zeitung. № 10. S 559.



Edirne Üçşerefeli

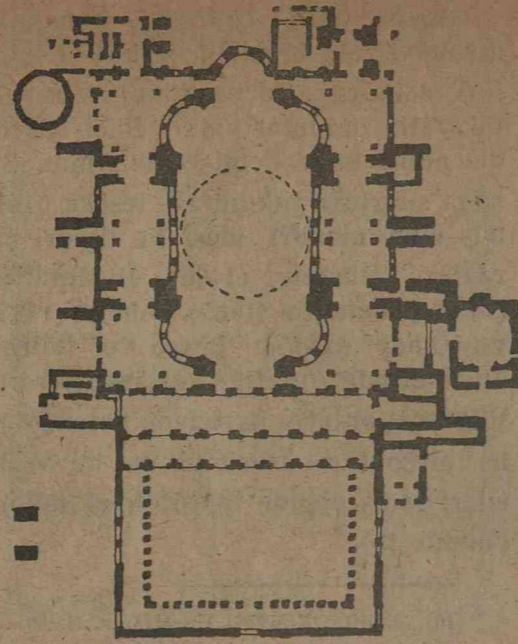
II. SİNANDAN SONRA : 21 Yaşında, üç sene önce tahta çıkan Mehmet II (29. 5. 1453) de rüzgârın şark kokularını getirdiği ve güneşin harap kale duvarları üstünde parladığı bir günde Kostantiniyeye ayak bastı. Artık en son çarede ölmüş, koruyucu askerleri bozulmuş, sokak çarpışmaları sona ermişti ki Mehmet II pek parlak bir öğle vaktinde büyük Vezir, Beylerbeyleri, Paşalar ve Yeniçeri Ağası ve daha bir takım seçkin halkın önünde atına binmiş şehre giriyordu.

Doğru Ayasofyaya gitti, mabede yaya fakat kılıcı elinde dahil olmak için atından ancak burada indi. Molla, mihrapta kendilerini bekliyordu. Sultan durdu ve derin bir sessizlikle Hıristiyan mihrabından İmam efendinin yüksek sesle İslâm dînini ilân edişini dinledi. Sonra, askerlerine şu emri verdi : — Şehrin hazinelerini, definelerini, altın ve gümüşünü hep size terk ediyorum fakat binalar benimdir 17).

Sultan Fatih hem işgal ettiği şehre ve hem de yerine geçtiği dünyanın en büyük şehir bânilerinden Kostantiniyus ile Jüstinyanuse lâyıktı. Ayasofyanın üzerinden haçı kaldırttı ve yerine İslâm dîninin ve gerek Kostantiniye şehrinin alâmeti Ay'ı diktirdi. Bu büyük dakikada Fatih, Türk camilerinde ve hattâ Ayasofya hariç olmak üzere özamana kadarki dünyanın bütün mâbetlerinde noksan olan, fakat Türk mimarlığının kuvvetli bir imanla daima aradığı merkezî hacim âbideleşme şeklinin hal suretini fark etmişti.

Asyanın 900 sene evvel bildirdiği ve Hıristiyan Avrupanın 900 seneden beri anlayamadığı, Hıristiyan harşinin kullanamadığı şeyi şimdi Asya-

17). S. Rüstem, dergâh Mecmuası, S 74/76



Istanbulda Büyük Ayasofya Camii

nın buraya akın eden halkı, Osmanlı Türkleri, yeniden keşfediyor ve bu düşüncüyü benimseyerek onun hakiki sahipleri ve ilerleticileri oluyorlardı. Mimarlığın daima esas vazifesinden hacim vücade getirmenin hal suretini, malzeme olarak tuğlanın, teşkilât olarak kubbenin keşfi ve istimali ile beraber, Asya mümkün kılmıştır 18).

Avrupa ise kalp Hıristiyanlığını mustatil maktalı, direkli kubbe ve kemerlerle örtülü bazelikalarıyla Bizansın merkezî kubbeli mâbetlerinde terakki ettirmiştir. Fakat Kalp Hıristiyanlığı vazifesini yalnız enginleşmek ve maksada varmakta kalmayıp Gotik mimarlığında tamamlarken Bizans daha beşinci asırda harika nevinden Ayasofyayı inşa ederek esas gayenin eşğine kadar geliyorsa da buna teca-

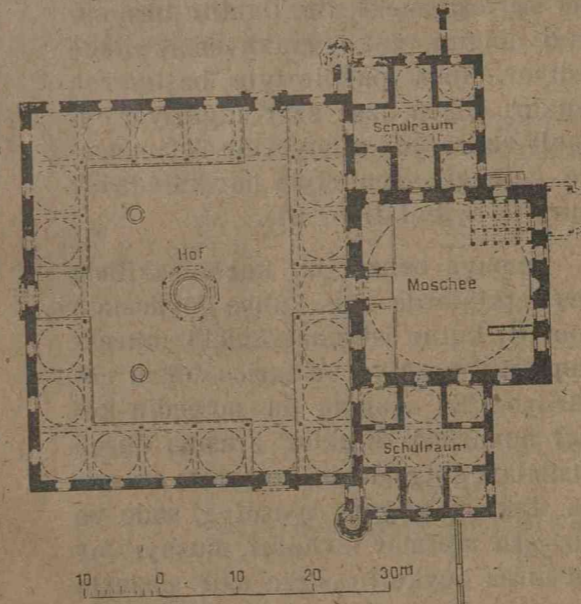
18). F. Babinger, Beitrage zun Konstnis des Orients Band XI. S 70/71.

vüz edemiyor, şaşırıp geri dönüyordu?

Tam bir gövdede dahilî ahenk nazariyesini kaybediyor ve her ne kadar kubbeyi bundan sonra da ısrarla istimal ediyorsa da kubbe artık teşkilâtta olan değerini kaybedip, ziynet makamına geçerek Bizans kiliselerinin yanyana dizilmiş murabba sahalarını örtüyor, aydınlatıyor ve bilhassa en mühim süslerden müzehhep mozayiklara fevkalade bir satıh temin etmekle kalıyordu.

Beşinci asır mimarlığının en büyük sanat makbulü olan Ayasofya tek vücut bir âbide şeklinin dahilî hacim hal suretidir. Dört büyük direk, dört büyük kemer üstündeki kubbe bu kemerlere iki taraftan iki yarım kubbe ile yaslanıyor. Ve bunların öbür uçları küçük kubbeye dayanıyordu. Teşkilâtı hiçbir vakit gizlemeyip bilâkis ihsas ettiren az bir tezyinat, ahenkli renklerde pek büyük bir aydınlık vardı 19).

19). H. Glück, Alt-Kostantinopel. S 19/20.



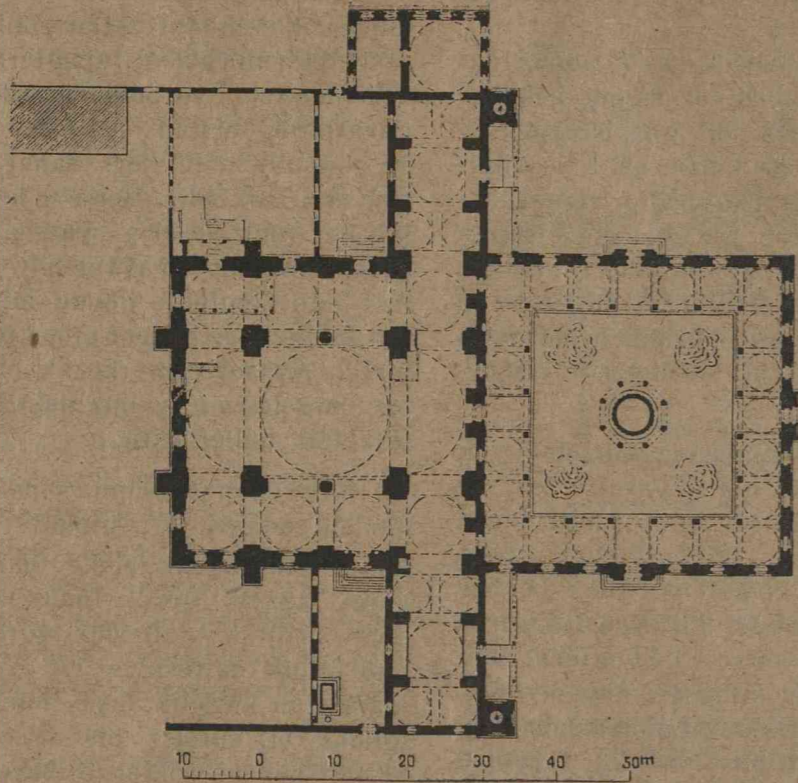
Edirne Beyazit II Camii

Pilânının, kemerlerinin kubbelerinin nazik münhanî hatları, kubbesinin pencerelerinin nisbetli çizgileri, yanlardaki dehlizler ve bunların üzerindeki duvarlarda açılan pencerelerle ziya ve gölgenin bölümleri sanat tesirlerini artırmaktadır. Herşey, her teşkilât, her renk ve çizgi yalnız ahenkle o vakte kadar tasavvur bile edilmemiş belli ölçülerde gövde mimarlığının terakkisine hizmet etmektedir. Mamefih, Ayasofya merkezî kubbeli mâbet meselesinin yalnız dahilî hacim inşaatını halletmiştir.

Harici manzarasının sanat değeri hemen hemen yok gibidir. Dahilde büyük bir güzellik içinde ilham ettiği, gerek tazyik gerek mukavemet ve gerek örtülük vazifesini gören aksanın tatbik dairesinde bir arada toplanmasına karşılık dışta bunları pek iptidai bir surette hissettirmektedir. Silueti pek az noktadan ibaret ve ancak pek uzaktan güzel gözükmektedir. Gövdesi basık, ağır ve dahilî şekillerini ifade etmez bir vaziyettedir. Şayet etraftaki dört minareyi kaldırarak olursak dış manzarası pek soğuk bir şekil alacaktır 20).

Şehrin işgalinden 9 sene sonra Apustol kilisesinin yerinde bundan sonraki bütün Osmanlı Türk camilerinin modeli olan İstanbulun ilk büyük mâbedi Fatih Sultan Mehmet camii hazır bulunuyordu. Ayasofyanın halledemediği bir dahilî hacımdaki büyüklük, binanın haricinde de göze çarptırmak meselesini Osmanlı Türklerinin camii hallediyor, Ayasofyanın Mustatil şekilli pilânını ve dahilî hacımını katiyen merkezî ve hattâ sonrakilerden esas istikamete amut taraflara doğru biraz yayılan pilân üzerine inşa ediyor.

20). Kemaleddin, Memleket gazetesi. S 3.



İstanbulda Bayezit II Camii

Osmanlı Türklerinin kuvvetlerin muhtelif nokta, hatlar, satıh ve cisimlerdeki tesirlerinin tâ kubbe tepesinden temel duvarlarına kadar zayıf ve tabii bir surette aşağı uzanışını binanın haricinde de hissettirebilmişleri yine aynı mantık ve teşkilâta olan tam vukufu sayesinde. Kubbe tazyikının muvazenesinin teminine iptidai bir surette duvarların sikletini istimal etmeyip mürekkep tazyiklerine ayırarak kubbenin altında dört taraftan açılan kemerler, bazı noktalarda küçük kubbelerle örtülü üstüvane direkler ve destek direkler vasıtasıyla aşağıya doğru sevk etmektedir.

Merkez sathına dört yönden birleşen kollarla bunlara bağlı dış avluların ve diğer noktaların üzerine kurularak esas kubbeye doğru nisbet ile küçülen yarım kubbelerini ve kubbe-

ciklerini bu destek ayakların arasına yerleştirmektedir. Dahilin inşa sureti dolgun yüke mukavemet ifade ediyor. İnşa partileriyle başlayarak yukarı doğru azar azar zayıflıyor oymalı ve havada nihayet en üst pencere çelengi vasatısıyla harikulâde bir surette aydınlatıyor 21).

Semaya benzer bir kubbe şeklinde dış terkiplerde esas kubbe gövdesinin meyilli kutur istikametindeki mürekkeplerini aşağıya ve harice doğru götürüyor. En aşağıda da mâbedin kenar duvarları direkler arasına düşen kısımları gölge döken kemerler arasında taksim ediyor. Ayasofya, sade ve girişatlı mermer levhalar, muzayıklar ve biraz heykeltıraşlığa dair süslerle

21). M. Mazhar, Yeni mecmua. № 59/61 S 126/176.

iktifa ediyor. Haricinde ise ziynetten başka bir vazifesi olmayan azâlardan hemen ayrılmakta, taşın ve inşa partilerinin belli ölçüleri pencereler, kapılar ve diğer açıklıklardadır.

Yanlara uzatılan ve bitişik olan uzaklıklar kusursuz ve yakışıklı üstüvane minareler mâbedin dış tesirini mühim surette artırıyor, bunların mahrutî külâhları bir, iki veya üç sıra şerefeleri kendilerine has bir nezakete malik şakul çizgileriyle caminin büyük gövdesindeki büyüklüğünü gözlere vermektedir. Mâbedin giriş yerini, pek gösterişli cümle kapısının girenlerin dahili hacmi büyüklüğünü hazırlayan, sütunlarla süslü olarak göze çarptırıyor 22).

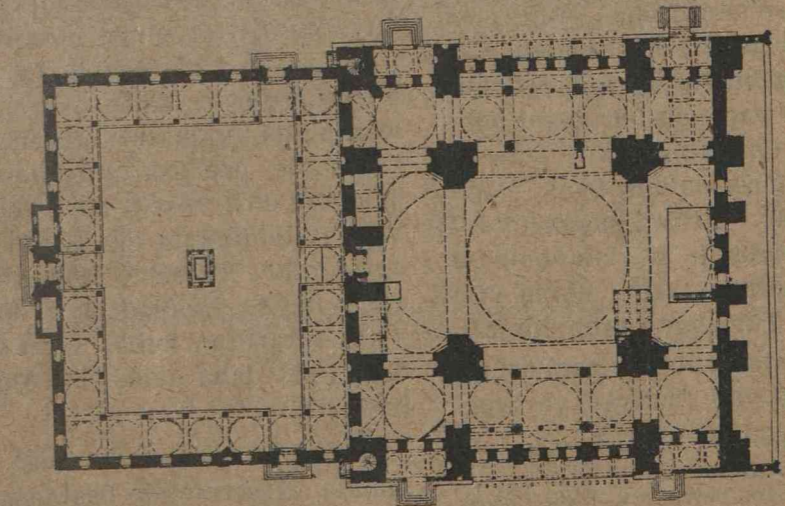
Mâbedin inşasında büyük bir istekle saklanan merkezilik ve bunun, minarelerin giriş tarafında kullanışı sayesinde âbidenin her noktadan güzel olan silueti insanı hiç bir vakit sıkamaktadır? Çünkü, her noktadan her anda başka başka manzaralar gösteriyor. Türklüğün bu husustaki mesai ve gayreti kat'idir. Bu noktada

22). H. Glück, Wiener beiträge zur kunst und kultur Asiens. Band II. S 7/10.

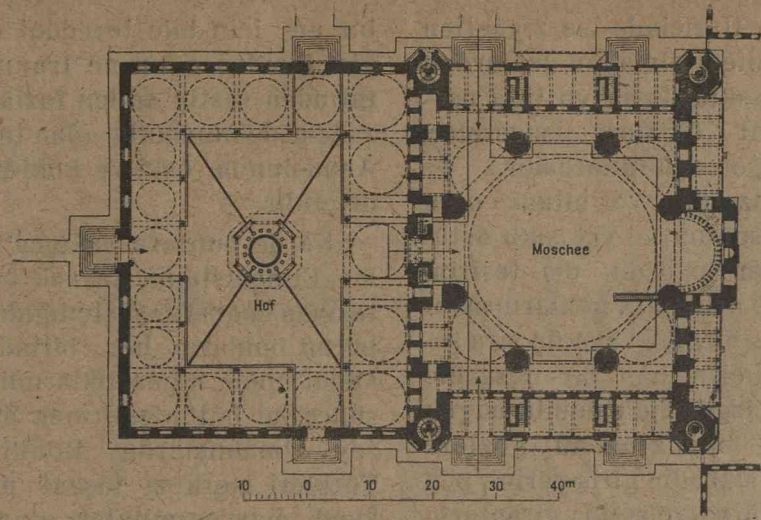
bir an için bile tereddüt edemiyecemiz. Bundan onun ne İranın kendi tarafından tastik edilen fazlalığı, ve Bizansın dokunmakla olan tesirleri, ne Anadolu'nun eski ve kökleşmiş medeniyetidir.

Ne de bunlara bakınca sönük kalan Ermenistanın karışık bir şahsiyet taşıyan mâbet inşaatçılığıdır. Türkler, bütün bunların her birinden yalnız kendi âbide mimarlıklarının esas düşüncesini bütünleştirmek için hiç bir şey almamışlardır. Bilakis Osmanlı Türkleri merkezi inşaat mefküresini kendi mevrus milkleri olarak getiriyor daha ilk sultanları vaktinde Bursa camilerinde ve İznikte tesbit ediyorlardı. Binaenaleyh san'at tarihinde dinin birleştirdiği üç millet arasında Türkün medenî kabiliyeti inkâr edilemez, bütün parlak neticeleri İranlı ve Arap değil ve fakat Türktür.

Kubbeli âbideler Bizansa hulûl ederek her ne kadar ilerletmeye kendilerini veriyorlarsa da Osmanlı Türklerinin eline yani Türk idâresine geçinceye kadar orada bu gibi inşaat bir türlü terakki gösteremiyor, sonra İstanbul esas hükümet merkezi olun-



İstanbulda Süleymaniye Camii



Edirne'de Selimiye Camii

ca yeniden büyük ve kuvvetli ilerleme başlamış bulunuyordu. Binaenaleyh bu hususta gözüken Bizans üslubu değil, hattâ Garp hristiyanlığının orta çağ üslubunun da temelini ve özünü Garp Asyasının terakki etmiş mimarlık sanatında ve muhakemesinde adım adım arıyarak buluyoruz 23).

Geçmiş asırlardaki Türk mimarlığının muhtelif devirlerinde binâların kapatılması uğrunda bir çok gayretler gözüktür. Meselâ: Konya mektebinin kubbe inşasında tatbik ettiği usuller Osmanlılar tarafından Bursa ve Edirne'de büyük ilerlemeler doğurmuş ve pek hususî bir form içinde harikulade örnekler yapmışlardır. Eğer bunların nereden geldiğini tetkik edecek olursak karşımıza daima Ural — Altay'ı buluyoruz. Artık bugün kolaylıkla belli olmuştur ki İstanbuldaki merkezî kubbeli inşaatın çıkma yeri ve terakkisi Türklüğe borçludur 24).

Bu suretle İstanbulun bu yeni sahipleri devamlı bir yapı faaliyeti yapıyorlar. bilhassa, *سنان الدين يوسف بن عبد الله العتيق المعمار*,

23). M. Ağaoglu, Belvedere. N° 46. S 83/94.

24). Glück, Türkische Kunst. Heft. 1. S. 22.

Sinanettin Yusuf bin Abdullah el'atik elmimar kurduğu Fatih camii ile çoktan başlamışlar, gövde mimarlık düşüncesini tamamlıyor ve kullandığı unsurları itibarile tamamile hususî bir karakter ve şekil saklıyordu. Daha sonraları da İstanbulun belli noktaları üstünde üstü kubbe ile örtülü bir çok mimarî hatıralar gözükmektedir. (1501—1507) yılları içinde artık bu âbide sayıları oldukça bir yekûn teşkil ediyordu.

Meselâ: bu sıralarda Türk Mimarlık hayatına iştirak etmiş olan Musa Usta ile Hayrettini zikredebilirim. Her iki mimarın gerek Edirne'de ve gerekse İstanbul'da buldukları mâbed örnekleri her halde pek eski ananelere kadar dayanan dört köşeli gövdelerdeki kapatma tekniğinin en üstün izlerini veriyordu. Edirne'de doğrudan doğruya büyük hacimde bir dört köşe üstünü kapatan kubbe tarzı İstanbuldaki tipte daha geniş bir ölçü dahilindedir.

Netekim İstanbul örneği aynı zamanda Üçşerefelide başlamış Fatih'te büyüyen ölçünün biraz ufak misalini teşkil ediyor. Dört köşe maktalı pilân

küçük bir ara ile ikinci bir defa daha tatbik görüyordu ki, Fatih misalinde hiçbir ilâve kabul etmeyen cami hudutlarında, ikinci misalde sağlı ve solu medrese odalarıyla cami ile avlu arasında bir kısım vücut buluyordu. Fatih'te cami ile avlu hattı üzerinde yanlarda sivrilen minareler, Bayezit'de medreseye ait bir hat üzerine geçmektedir.

Kapatma tarzı Fatih camiinde olduğu gibi merkezde kubbe ve yanlarda yarım kubbeler, köşelerde ufak kubbelere inhisar etmiyor, merkezî bir kubbe Şimal ve Cenuptan birer yarım kubbe ile bağlandıktan sonra, yanlara isabet eden noktalarda ölçüleri küçük dörder kubbeden sekiz kubbe vardır. Fatih camiinde daha dik bir tesire malikken, burada pek tatlı bir dış tesirini ödemeye çalışıyor. Eser iç ve dış mimarî yönleri ile İstanbulda eski Sinandan sonra vücutte getirilmiş camilerin başı olabileceği gibi, aynı zamanda san'atkârin Edirne'deki tipi yanında da daha ilerlemiş sayabiliriz.

İşte böyle yapı faaliyetlerinin daima artan bir ölçüde bulunduğu yıllarda, yeni bir mimar İstanbulda

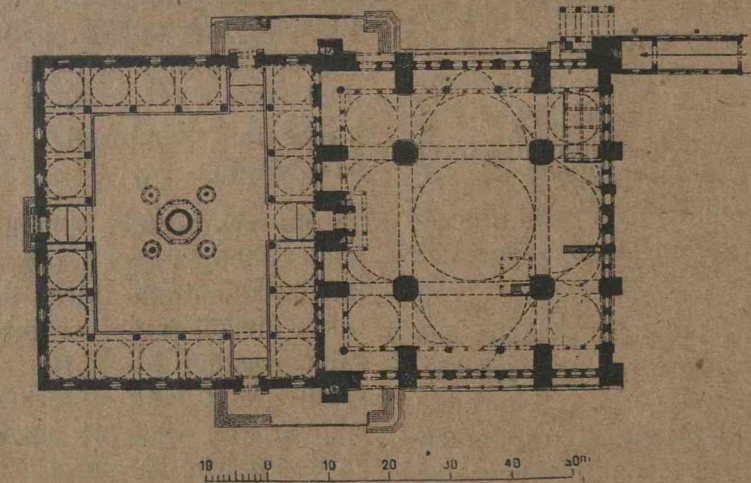
san'atkâr gurubuna iltihak etmiş bulunuyordu. Sinan Bin Abdülmennan (1489-1589). Her halde en yeni değil ve fakat mevcut inşa formlarını daha büyüklük ve kuvvet içinde hacim sanatının teşekkülünden ziyade tekâmülüne hizmet ediyordu. Büyük Süleymanın (1520 - 1566) Mimarbaşlığını kabul etmiş yorulmaz bir dikkat ve kuvvet içinde eserlerini veriyordu 25).

Onun ilk yapısı İstanbulda Selim I (1520) zamanına ait bir camidir. Örnek yaptığı eser Edirne'de Bayazıt (1481/1512) camiidir. Yalnız burada kubbe genişliği 24, 4 M: ye çıkarılmıştır. Form itibarile kibar ve sade bir tarz ifade ediyor. Süs bakımından eksik bir derecede değildir. Şehzade Sultan Mehmet (1543/1548) camiinde ise, Sinan doğrudan doğruya İstanbulda Mehmediye (1463/1471) Camiini form olarak kabul etmektedir. Bilhassa, bu eserinde Sinan büyük bir fark ile Fatih camiinden ayrılmaktadır 26).

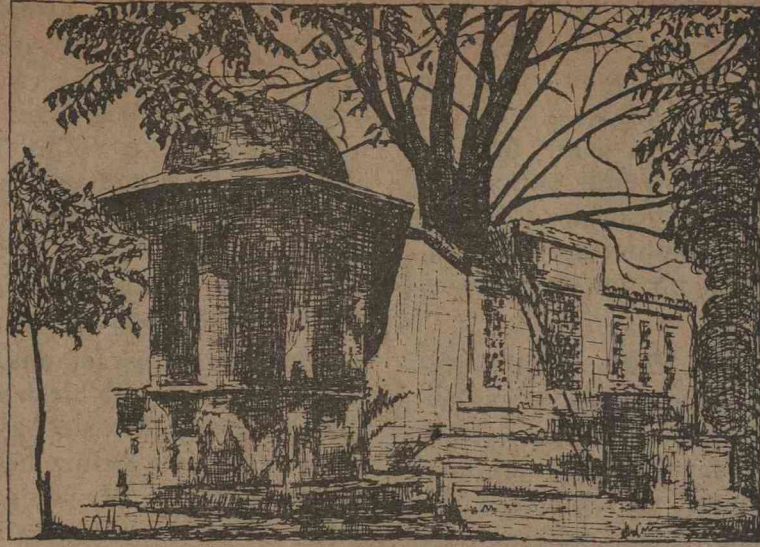
Gerek sadelikte ve gerekse saha şekli tarafından herhalde üstün bir

25). C. Kurlit, Die Baukunst Kostantinopels. S 94.

26). Reuter, Wasmuths Lexikon der Baukunst Band IV. S 568/573.



İstanbulda Mehmet II Camii



Istanbulda Mimar Koca Sinan'ın Türbesi

eser olarak zikrolunabilir. Eserin bütününü büyük bir varlık taşıdığı gibi, tatbik edilmiş unsurları da ayrı ayrı kıymetlerdedir. Binaenaleyh, Sinan ilk eserine nazaran bu eserinde oldukça kuvvet kazanmış ve düşüncelerini daha geniş bir ölçüde tesbit etmek arzusundadır.

Süleymaniye (1550/1556) adındaki camii ise, yine İstanbulda Kanunî Süleyman için inşa etmişti. Burada san'atkar şematik olarak Ayasofyaya yaklaşmak istiyor. Kubbe kuturları Ayasofyada 31,5 Bayazıd'da 17,5 ve Süleymaniyede 26 m. olmaktadır. Binaenaleyh, pek muvaffakiyetli bir tarzda Sinan Bayazıt sistemini büyük bir ölçü farkı içinde tatbik etmektedir. Meselâ: yanlar, giriş mahaline ait direkler dışı gelen kısım Beyazıt'da olduğu gibidir.

Bilhassa, iç mimarisi itibarile pek ince ve yüksek san'atlı bir işçiliktedir. Gerek çini süsler, gerek kible hattı üzerindeki zengin mihrap, member ve eski parlak renkli pencereler kubbenin yeni süsleri yanında iyi bir tesire mâliktir. Bu suretle iyi tesir

veren iç mimariye, cami, ondan aşağı kalmıyan bir dış tesiri ile karşılık vermektedir. 27)

Sinan, İstanbuldaki Selimiye'yi yaptığı zaman çirak bulunuyordu. Süleymaniye'yi vücade getirdiği yıllarda kalfalık yapıyordu. Fakat Edirne'deki Selimiye'yi (1566/1574) inşa ettiği vakitlerde usta olmuştu. Burada, Sinan kendisini büyük ve dolu bir san'at bilgisiyle gösteriyordu. Bilhassa, pilân yönünden inceleyecek olursak mustatıl maktalı bir pilân üstünde bütün kubbe ağırlığını sekiz köşeye veriyor dört tane yarı kubbe merkezdeki kubbenin yüklerini hafifletmeye özeniyordu.

Süleymaniyede olduğu gibi, merkezî kubbeyi taşıyan sağ ve sol ayakları istikametinde biraz ilerdeki boşlukta merdivenler yer tutuyor ve iki saha arasında ön holler ve galeriler vardır. Dört uzun minareâbidenin dış manzarasını ayrı bir güzellik içinde bulunduruyor, bu suretle terâsa biç-

27). Saladin, Manuel d'art musulman page 509/518

mi bir dış tesir poyraza eklenmiş ikinci bir kubbeli saha ile bu tesiri yaymaktadır. Bilhassa, Süleymaniye'de pek ufak bir ölçüye kaçan avlu kısmı; Selimiyede en büyük bir ölçüye çıkmış oluyor 28).

Meselâ: Sinan için pilân şekli muhtelif vaziyetler arz etmektedir. Bazılarında murabba maktalı diğer bir kısmında mustatıl bir maktalı halindedir. Bununla beraber, bütün hal suretleri gerek birinci ve gerek ikinci şekilde daima fırsat arıyarak sahadan faydalanmaktadır. İmkân dahilinde temiz bir mimarlık düşüncesine yer vermek ve bütün unsurları bir gövde içinde bulundurmağa dikkat etmektir. Bu idede ise Sinan her eseri ile ayrı bir husuşiyyet kazanmakta devam etmiştir.

Her halde, Sinan'ın bu uğurdaki eserleri büyük bir sayı tutmaktadır.

28). Y. Strzygowski, Türkiyat mecmuası Cilt 3, S 6.

Onlardan bazılarında saha halli göze çarptığı gibi, büyük bir kısımda ise parlak bir iç mimarî işçiliği dikkati çekmektedir. Meselâ: Rüstem Paşa camii, bu serinin pek güzel bir tipi olabilir. Eser, dar bir caddede olmasına rağmen alt parti yalnız eşya deposu vazifesini görüyor. Bunun üstünde asıl bina yükselmektedir. Üstü kubbeli bir murabba ve az ölçülü yanları ve direkli bir önlüğü vardır.

Bilhassa, işde yalnız mimarî bir güzellik değil aynı zamanda muhtelif sanat şubelerinin olgun eserleri orada toplanmaktadır. Duvarlarda renkli çinileri, pencere ve kapılarda ince oymaları, yerde serilmiş halılar ve mermer mozayıklar her halde bakmakla doyulmayan güzelliklerdir. Aynı ölçüde, ikinci bir güzellik Mihrimah Sultan'a ait bulunuyor. Pek az sonra yapılmış olan Sokullu Mehmet Paşa, Üç Şerefelinin şeklinden büyümedir.

# M İ M A R L I Ğ İ M İ Z İ N D E H Â S I

ALİ RIZA KORAP

Bu ay Mimar Sinan'ın fanî ölümünün 357 inci yıldönümü idi. Bu ölümü ile gözlerini bu dünyaya ebedî olarak kapayan o san'at dâhisinin eserleri maddelerile, şekillerile, güzellikleriyle, heybetleriyle her zaman aynı tazeliği, aynı yeniliği taşıyacaklardır. Büyük Mimar'ın hem sayı, hem de değer bakımından eser vermekteki üstünlüğü yalnız Türk Milletinin sınırlarına mahsus değil, bütün dünya kaplamındadır. Hepsi 700 e yaklaşan eserlerinin her birinde onun dehâsının ilk çıraklık günlerinden son evrim katına kadarki bütün ustalıkları şekil almıştır.

Gerçekten san'at eserile zaman arasında gayet özel bir ilişki, sanki gizli bir anlaşma var. Zaman dediğimiz kategori bu eserleri eskitmiyor, unutturmuyor. Ve sanki zamanın kendisi de bunları eskitmek, unutmak istemiyor. Çünkü bu değerdeki eserler zamanı da süslüyorlar, değerlendiriyorlar. Onların değer ışıkları bir radyom'un ki kadar bitmiyor tükenmiyor. Hatta zaman geçtikçe bunlar artıyor da. San'atın ölmeyen değerleri birbirini tamamlayan iki kelime ile özleştirilebilir: Yeni ve güzel. Gerçek güzel her zaman yenidir; değerinden hiç kaybetmez. Gerçek yeni de güzel demektir; çünkü san'atta yeni demek onun başka eserlere benzemiyen güzellik taşıması demektir. İşte zamanın gerçek san'at eserlerini eskitmemesinin sebebi budur.

Tabiatın en güzel sentezlerinden biri de billûrlaştırma işidir. Güzel sanatların belli araçlarından, amaçlarından birisi de tabiatın billûrlaştırmasına bedel yeni şekiller verebilmesidir.

Sinan, mimarlık dehâsını her eserine yepyeni bir billûrlaştırma vermekle göstermiştir. Bu iş iki kutuplu bir hüner taşır: birisi kalbin gözüne birer güzellik âbidesi sunan şekil kompozisyonu; öbürü de mantığın gözüne bir açıklık, seçiklik sunan mâna sentezidir. Mimar Sinan'ın eserlerinde her üstün eserin baş elemanı olan bu açıklık, seçiklik ve sağlamlık daima ön plândadır. Eskilerin "sehli mümteni," dedikleri ve bir eserde başarılması her faniye nasip olmayan, fakat başarıldıktan sonra bizde yüksek heyecan uyandırmaktaki hâkimliği, bize zengin ilham kaynağı olmaktadır. Enginliği, o ilâhî sessizliği ile bize kendisini anlatmaktaki pürüzsüzlüğü baştan başa Sinan'ın eserlerinde var.

Onun eserleri bize ayrı ayrı iki çeşit san'at idraki veriyor: Biri, bu eserlerin kısımlarını, köşelerini, motiflerini ayrı ayrı incelediğimiz zamanki idrak. Bu anda iri taş blokları üzerinde, onun san'at ruhundan fıskıran mâna örgülerini nasıl bir incelikle işlediğini, derin aşkının güzellik oymalarını ne hâkim bir seçiklikle ve sadelikle vücade getirdiğini anlarız. Öbürü de, yine o eserleri bir bütün olarak seyrettiğimiz zamanki idrak: bu sırada da onun san'at dehâsının bütün ihtişamı karşımızda dimdik durduğunu fark ederiz. Sinan eserlerini yalnız taşla ve harçla değil, fakat yerin karakterile ve ışığın, sesahenginin her çeşidile de yogurmuştur. Sinan, meselâ Camilerinin içindeki ışıkları da onların vekarına göre ayarlamıştır. Gündüz gözüyle ayrı, gece gözüyle ayrı kaç defa Süleymaniye Camiinin içini, içimi İlâhî bir heyecan

kaplıyarak seyrettiğim olmuştur. Öğle güneşinde bile bu koskoca mâbedin içi, büründüğü loşluk tülünü üzerinden sıyırmaz. Çünkü bu iç loşluk Sinan'ın san'at aşkındaki Okyanus derinliklerinin rengidir. Nasıl ki eserin dış açıklık ve aydınlığı da onun san'at enginliğini anlatış kudretidir. Büyük kubbenin altında, bir taraftan diğer tarafa uçuşan güvercinlerin kanat sesleri derin derin akisler yapıyor ve sanki uçsuz bucaksız gökyüzünü dolamakla bitiremiyor, sonunda takat-tan kesiliyor.

Karaköy köprüsünün üstünden, hele güneşin henüz battığı demlerdeki kızılık içinde Süleymaniye'yi temaşa etmek, san'at heyecanının en yüksek katına ulaşmak demektir.

Coğrafya kitaplarında, seyahat kataloglarında her şehrin resmi onun şahsiyetini en iyi anlatan bir anıt ile belirtilir: Paris Eysel kulesile ve zafer tükile, Londra Parlamento binası, kulesi ve saatile, Nevyork Hürriyet heykeli ve göklerin boşluğuna alabildiğine yükselmiş yüz kattan fazla binalarıyla anlaşılır. İstanbulun ise Dünyaca tanınan ve en beğenilen resmi şudur: Akşamın turuncu ışığında Halicin zemin, Fatih'ten Beyazıda kadarki sırtın kaide, Süleymaniye camiinin de taç olduğu bir peyzaj. Burada İstanbul şehri bu tablonun fonu, Süleymaniye camii de asıl konuyu temsil ediyor. Bu eser olmasaydı şüphe yok ki İstanbulun güzelliğinden temel bir öge eksik kalırdı.

Mimar sinan Selimiye ile Süleymaniye'nin yerlerini seçmekte veya seçtirmekte de öyle hüner göstermiştir ki buldukları şehirlerin neresinden bakarsak bu camiler hemen karşımıza çıkarlar. Selimiye'nin veya Süleymaniye'nin göklere doğru fıskıran minareleriyle ufuklara gerilen binaları

ve iri kubbeleri göründü mü "İşte Edirne! İşte İstanbul!," demekten kendimizi alamayız.

Güzel san'atların bir işi de mutlak bir ilham hürriyeti içinde ruhun dehlizlerinde hazırlanmış esere şekil vermektir. Yalnız bu şekil Mimarlıkta olursa üstelik mekânın, fiziğin şartlarıyla anlaşabildiği halde hürriyetinden feda etmemektir. Fakat san'atkârlığın bir derecesi de vardır ki sanki fizik kanunlarını kendi san'at dehâsına ram eder. Sinan, hele camilerinin minarelerini göklerin sonsuzluklarına doğru fıskıran, sonsuz bir san'at aşkının hürriyetine yükselmek isteyen birer işaret gibi dikmiştir. Binlerce ton maddenin sikleti san'atın sırlı kudretile gök yüzünün boşluklarına doğru sanki yükseliyor, yükseliyor. Bu eserlere bir san'at dikkatle, istigrak içinde bakacak olursak biz de sanki maddeden, vücuttan kurtulur, şüflî hayattan ilgimizi keser, hayatın ve ruhun sonsuzluklarına açılır ve yükseliriz.

Makina tekniğinin henüz başlamamış olduğu Sinan devrinde, bu eşsiz Mimardaki san'at aşkının ve hızının meydana getirdiği eserler, bu günkü modern taklidi binalarla ne güzel boy ölçüşmesini biliyor. Hatta boy ölçüşmeyi bile bir küçüklük sayan halleri var. İşte san'atta orijinallik budur: hiç tazeliğini, yeniliğini, güzellikliğini, büyüklüğünü kaybetmeyen eser.

Mimar Sinan'ın da eserleri, her üstün eser gibi, cemiyet çapındaki zamanın kucagında yaşayacaklardır. Bu eserler müstesna bir güzellikle heybetin birbirile kaynaşmasında taşıdıkları hünerleriyle Türk san'at tarihinin en şerefli katına ulaşmışlar ve bu san'at tarihini de en şerefli kata ulaştırmışlardır.

# M İ M A R S İ N A N

(1489 — 1588)

ALİ GALİP ÖZTÜRKMEN

On altıncı yüzyılın (1501 — 1600) son yıllarındayız. Birbirini amansızca kovalayan iki ölümle karşı karşıyayız. Birisi (365) sene önce 1579 yılında Sokollu Mehmet Paşa (1505 — 1579) bir deli tarafından odasında hançerlenerek yerde yatıyor....

Viyana kapılarında Basra'ya; Volga kıyılarından Fas Sultanlığına kadar uzanan altı milyon kilometre kare, altmış milyon nüfusu olan kocaman bir imparatorluk yükselme devrini (1453 — 1579) sona erdiriyordu. Bu duraklamamın her alanda olacağını sekiz yıl sonra yani (357) yıl önce 9 Nisan 1537 yılında yüz yılın başından sonuna kadar imparatorluğun göklerine birer süngü gibi minarelerini uzatan Büyük Mimar Sinan (1489 — 1588) de ölmüştür.

Mimar Sinan bu günkü teşkilâta göre Kayseri İlinin merkez kamunu olan; Gesi kamununun Ağırnas köyünde dünyaya geldi (1489). Babası Mennan Kayseriden devşirme usulü ile çocuk toplamağa gelenlerin yanına yazıcı olarak girdi. Sinanı da devşirme defterine kayıttırdı.

Sinanı 21 yaşında (1512) yılında İstanbulda görüyoruz. Osmanlı İmparatorluğunun tahtına; seçim ile erlerinin büyük sevgilerini kazanan Yavuz Sultan Selim I (1512 — 1520) aynı yıl içinde oturmuştu. Sinan girdiği Yeniçeri ocağında anadan doğma kabiliyeti sayesinde derhal Neccar (Köprü) Sınıfına ayrıldı. Sinan için bu ka-

dar görgü yetiyordu. Bir müddet te Beyazid II (1481 — 1512) nin camiini yapan Mimar Hayrettin den ders gördü. Sinan 23 yaşında (1514) Çaldıran savaşının sonunda Safavî devletinin başkendi olan Tebriz de İran eserlerini gördü. 25 yaşında (1517) de Ridaniye savaşının sonunda Kahirede ki Türk, Arap eserlerini seçgin Piramitlerini Cize'de inceledi. Çağ, Sinan için çalışıyordu. Çünkü : aynı yüz yılda Mikelânj (1475 — 1564) ı koruyan Floransalı Medici âilesi gibi Büyük Sinan'ı da koruyacak olan devrin en kudretli en uzun ömürlü Padişahı Kanunî Sultan Süleyman I(1520 — 1566) tahta oturmuştu.

Sinan da artık tam bir er, yani o devrin yeniçerisi olmuştu ki :

*Olup Yeniçeri çektim cefayı  
Piyade eyledim nice gazayı*

beytini söylüyordu.

Sinan 29 yaşında (1521) Kanunî'nin Belgrad savaşına iştirak etti. Sinan 30 yaşına girdiği zaman bir korsan yatağı olan Haçlılar savaşından (1096 - 1271) beri Akdenize dirlik vermeyen Rodos adası (1522) yılında kuşatılmıştı. Sinan, adanın teslim olmasından biraz sonra oradaki Greko - Romen mimarisini etüd yaptı. Sinan (34) yaşında (1526) da Macar Kralı Layoş'un rahat durmaması yüzünden Fransa Kralı Fransova I. in (1525) Pavi savaşında Şarlken'e esir düşmesinden Fransovanın annesi Luiz dö Savvanın yalvarması neticesinde açılan Mohaç

savaşına iştirak etti. Türk ordusu Budin'e girdiği zaman Sinan da Avrupa mimarisini inceliyordu, Estergon camii ilk eserinden sayıldığı gibi Tuna nehri üzerindeki köprüleri Macaristanın istilâsını kolaylaştırdı. Sinan (42) yaşında (1534) Irakeyn savaşında Acem Irakından Arap Irakının baş kenti olan Bağdada giriyor; orada Arap eserleri ile Büyük Selçuk İmparatorluğunun eserlerini araştırıyor. İstanbul'a dönüşünde kendinden evvel Osmanlı ve Selçuk eserleri ile Bizans kültürünü de tetkik ediyordu. Sinan (46) yaşında olgun bir mimar olarak Kanunî Sultan Süleyman'ın büyük sanat teveccühünü kazandı.

Sinan, Van gölünde bir gözetleme anında kendisini takdir eden Sadırâzam Lütfi Paşanın tavsiyesi ile, boş bulunan Saray mimarı Acem Ali'nin yerine hassa (saray) mimarı oldu. Ömrünün sonuna kadar bu ödevde kaldı. Ser Mimar Hassa Sinan'a Vize Sancağında arpalık verildi. Sinan (55) sene bu ödevde şan ve şerefle çalıştı..

Ser Mimarını Cihan ve Mühendisini devran..

Piri Mimarın...

Hassa Mimarbaşı...

Koca Sinan.. Üstad Sinan..

Pesendei cihan mimarı bi akran Sinan ağa..

Eş şehri be mimarisi.. gibi büyük unvanları aldı. Bu müddet içinde İstanbul, Edirne ölmez eserlerinin merkezi olmak suretiyle Anadolu Yarımadası ile Balkan yarımadası üzerine dağılmıştır.

Sinan (97) yaşında (1584) yılında yerine saray mimarlarından Mehmet Şubaşı'yı vekil bırakarak Hacca gitti ve geldi. Yüz yaşından fazla yaşamış

olduğu halde 1588 yılında Nisanın dokuzuncu günü gözlerini san'atını yaşatan imparatorluk dünyasına kapadı. Yerine Kıymetli talebesiden Davut Ağa geçti. Sinanın son eseri de kendi aziz ölüsünün medfun bulunduğu Süleymaniye camiinin civarındaki türbesidir. Sinanın iki kardeşi daha vardı. Bayan Mihrî oğlu Mehmet kızları Ümmühan, Neslihan kız torunları Fahriye, Fatma olduklarını Edirne müzesinde (bizzat gördüğüm) mezar kitabesinden anlaşılmaktadır, Türbesinin taşı üzeride.

*Ey iden bir iki gün dünya sarayında mekân  
Cayı asayış değildir âdeme mülkü cihan  
Han Süleymanın olup mimarı bu merdi  
güzin*

*Yaptı bir cami virir Firdevsi âlâdan nişan*

Sinan yaşadığı devirde Türk sanatının miyarıdır. Hiç bir zaman İstanbul yerli mimarisi olan Bizans mimarisinin etkisi altında kalmayup o, ilhamını Selçuk eserleri ile kendinden evvel kurulan Osmanlı Türk mimarisinin en büyük eserlerini inkişaf ettirdi. 81 camii, 50 Mescid 55 Medrese 26 Türbe, 14 Han, 3 Hastane, Su kemerleri Köprüler, Saraylar, Mahzenler olmak üzere 500 den fazla eser yarattı. «Kalfalığımızı İstanbulda ki Şehzade camiinde icra ettim. ustaltlığımı da Selimiye (Edirne) camiinde tekmiil ettim» diyen Sinan, Selimiye (Sarı selim II 1566 — 1574) Camii ile 1571 Kıbrıs adasının zaptından beri bütün Acunu hayrette bırakmıştır. Hâlâ da dünya bu Türk eserine hayran oluyor ve olacaktır. (\*)

(\*) Sinanın hayatı ve eserleri hakkında daha fazla bilgi edinmek istiyen Öztürkmen Ali Galip, Mimar Sinan İstanbul 1940 adlı eser'e muracaat eder.

# K O C A S İ N A N ' I A N A R K E N

— ÖLÜMÜNÜN 357 YILDÖNÜMÜ DOLAYISIYLA —

ALİ RIZA ÖZKUT

Alparslanın orduları yeni yurt açtı bize;  
Bu yurdun ufuklarından açıldık üç denize;  
Bin yıl var ki varlığımız bu toprağa bağlandı;  
Bin yıl var ki benliğimiz bu toprakta sağlandı;  
Karlarında anaların ap ak olmuş başları;  
Sularında mutluluğun, sevincin göz yaşları!  
Dağlarından kol uzattık altın saçlı güneşe;  
Bağlarında öfkelenedik: Gülü verdik ateşe!  
Bu ülkede kuşlar bile şimdi Türkçe ötüşür;  
Yazımız Türkçe ısınır; kışımız Türkçe üşür;  
Gönlümüzün rengi açar ağaçların dalında;  
Türk ağzının tatlı dili çiçeklerin balında!  
Gelincikler, kanımızın kızıl, kızıl yanması...  
Menekşeler, ruhumuzun tütüp kokulanması...  
. . . . .  
Hayır, hayır, ne yeşillik, ne akar su ne dağlar,  
Ne gelincik, ne menekşe, ne bülbüller, ne bağlar..  
Bunlar bizi anlatamaz göklerdeki engine!  
Sığamayız kuş sesine, çiçeklerin rengine!  
Bizi gökte yaşatacak deha, taşa dil veren,  
Dört yüz anıtta adını ölmezlikle everen,  
Bu toprağa bir aşınmaz "bizim!,, damgası vuran,  
Bu yerde Türk san'atının yüce tahtını kuran  
Ulu bir baş arıyordu; onu buldu Sinan'da.  
Sinan, gözü güven dolu, engin gönlü inanda  
Bağrındaki sonsuz aşkı san'atına sindirdi  
Kat kat koca gökyüzünü ayağına indirdi!

Minaresi, ünümüzün Tanrıya ulaşması...  
Kubbesi, din duygumuzun arşa kadar taşması..  
Direkleri, gücümüzün bükülmeyen bileği..  
Minberleri insanlığa yücelikler dileği...  
Mihrabına yön tutanlar biner mâna atına  
Günde beş yol varır, gelir Tanrısının katına;  
Çinilerde baharlaşmış yılın bütün ayları!  
Bir taşına değişilmez cihanın sarayları!  
Cami, türbe, kervansaray, su yolları, han, hamam,  
Köprü, sağlık yurdu, çeşme.. hepisini sayamam,  
Nice nice anıtlar ki benzer Tanrı işine  
İn de görse, cin de görse parmak tutar dişine!  
Bu yapılar, kul gücünün yaradanla yarışı..  
Bunlar ölez bir varlığın ölmezlikle barışı..  
. . . . .  
Sana gökten buyruk inmiş: Sinan kendini tanıt!  
Dört yüz anıt üzerinde adın en güzel anıt.

Konya : 9 / 4 / 1945.

## M İ M A R K O C A S İ N A N İ N E S E R L E R İ

### C A M İ L E R

*İstanbulda :*

Uskûdar Valide Sultan  
Süleymaniye  
Şehzade  
Avrat pazarında Haseki  
Edirnekapıda Mihrimah  
Aksarayda Osman Şah Validesi  
Yenibahçede Beyazıdın kerimesi  
Topkapıda Ahmet Paşa  
Tahtakalede Rüstem Paşa  
Silivrikapıda İbrahim Paşa  
Kadırgada Mehmet Paşa  
Aksarayda Baliğ Paşa  
Molla Güranide Kadiasker Abdur-  
rahman Çelebi  
Ahırkapıda Kapu ağası mahmut  
aga  
Yeyikapıda Odabaşı  
Koca Mustafa Paşada Koca Hüsrev  
Sulu Manastırda Hamami Hatun  
Üsküplü çeşmede Defterdar Süley-  
man Çelebi  
Balatta Ferruh Kethüda  
Balatta Dragman Yunus Bey  
Yeni bahçede Hürrem Çavuş  
Kadıçeşmede Sinan ağa  
Ubkapanında Süleyman Subaşı  
Eyupta Zal Paşa  
Eyupta Şah Sultan  
Nişancı Paşa  
Yenikapıda Merkez Efendi  
Edirne kapıda Emir Buhari  
Sütlüce Çavuş Başı

Nur Şeyh zade Hüseyin Çelebi  
Kasımpaşada Tersane  
Azapkapıda Mehmet Paşa  
Tophanede Kılıç Ali Paşa  
" Muhiddin Çelebi  
" Beşiktaş arası Mulla Çe-  
lebi  
" Ebülfazıl  
Cihangirde Şehzade Cihangir  
Beşiktaşda Sinan Paşa  
Üsküdarıda Sultan Paşa  
" Şemsi Ahmet Paşa  
Kanlıcada İskender Paşa  
Gebzede Mustafa Paşa  
İzmir, İstanbul iskelesinde Ahiy Çe-  
lebi  
" Pertev Paşa  
" Mehmet bey  
Sapancada Rüstem Paşa  
Samanlıda Rüstem Paşa  
Boluda Mustafa Paşa  
" Ferhat Paşa  
Kayseride Osman Paşa  
" Hacı Paşa  
Ankarada Cenabi Ahmet Paşa  
Erzurumda Lala Mustafa Paşa  
Çorumda Sultan Alaeddin  
İzmitde Abdüsselâm  
İznikde İznik  
Halepde Hüsrev Paşa  
Mekke Mekke Kapusu  
Manısada Murat  
Kütahyada Orhan Gazi  
Bolvadinde Rüstem paşa

Karapınarda Sultan Selim  
Kütahyada Hüseyin Paşa  
Şamda Sultan Süleyman  
Edirne Selimiye  
" Mahmut Paşa  
" Defterdar Mustafa Paşa  
" Haseki Sultan  
Babaeskide Ali Paşa  
Havsada Sokullu Mehmet Paşa  
Lüleburgazda " " "  
Marmara Ereğlisinde Ali Paşa  
Sofyada Bosnalı Mehmet Paşa  
Hersekde Sofi Mehmet Paşa  
Çatalcada Ferhat Paşa  
Budinde, Mustafa Paşa  
İstaryada Firdevs Bey  
Ulaçlı Karyesinde Memi Kethüdâ  
Gözlede Tatar Han  
Rusçukta Rüstem Paşa  
Tırhalada Osman Paşa  
Edirne Haseki Sultan  
Üsküdarıda Valde Sultan

### M E S C İ D L E R

*İstanbul :*

Yeni Bahçede Rüstem Paşa  
İsa Kapıda İbrahim Paşa  
Topkapıda Çivizade  
Gümrükhanede Emin Ali  
Yeni Bahçede Mimar Sinan  
Gümrükhanede Avcı Başı  
Defterdar Şerif Zade  
" Mehmet Çelebi  
Yenibahçe Hafız Mustafa  
Simkeş Başı  
Davutpaşada Hâcegi Zade Kızı  
Silivri kapıda Çavuş  
Davut Paşada Çivizade Kızı  
Silivri Kapıda Takkeci Ahmet  
Sarı Hacı Nasuh

Kasap Elhaç İvaz  
Ağa Çayırında Elhaç Hamza  
Tok Hacı Hasan  
Kumkapıda İbrahim Paşa Zevcesi  
Langada Bayram Çelebi  
" Şeyh Ferhad  
Kumkapıda Kürkçü Başı  
Kemhacılar  
Kuyumcular.  
Ayasofyada Hersek bodrumi  
Fener kapısında Yayabaşı  
Sultan Selimde Abdi Subaşı  
Hacı İlyas  
Sultan Selimde Hüseyin Çelebi  
Koca Mustafa Paşada Duhani Zade  
Çukur Hamamda Kadızade  
Azaplar Hamamında Hamid Efendi  
Sur Haricinde Tüfenkhane  
Edirne Kapıda Saray Ağası  
Eyyüpde Dökmeci Başı  
" Arpacı Başı  
Sütlücede Hâkim Kaysuni Zade  
Eyyüpde Karcı Süleyman  
Kiremitlikde Ahmet Çelebi  
Kasımpaşada Yahya Kethuda  
" Şehremini Hasan Çelebi  
Tophanede Süheyl Bey  
Topkapıda İlyas Zade  
Kasımpaşada Memi Kethüda  
Büyük Çekmecede Mehmet Paşa  
Üsküdarıda Hacı paşa  
Hasköyde Saraçhane  
Topkapı haricinde Sarraf  
Sulu manastırda ruznameci Abdi  
Çelebi

### M E D R E S E L E R

Mekke Süleymaniye Medresesi  
İstanbulda Süleymaniye altı Med-  
rese

İstanbulda Birinci Selimin Halıcılar köşkü  
 İkinci Selimin Edirne medresesi  
 Sultan Selimin Çorlu  
 Şehzade Mehmedin İstanbul  
 Avret Pazarında Haseki Medresesi  
 Sultan selimde Haseki Sultan'ın Ka'riye  
 Üsküdar Valde Sultan  
 " Mihrimah  
 Edirnekapıda Mihrimah  
 Kadırgade Mehmet Paşa  
 Eyyüpe Mehmet Paşa  
 Aksarayda Osman Şah Valdesi  
 İstanbulda Rüstem Paşa  
 " Ali paşa  
 Topkapıda Maktul Mehmet Paşa  
 İstanbulda Sofu Mehmet Paşa  
 " İbrahim Paşa  
 " Sinan Paşa  
 İstanbulda İskender Paşa  
 Babaeskide Ali Paşa  
 Gebzede Mısırlı Mustafa Paşa  
 İzmirde Ahmet Paşa  
 Kasımpaşa  
 İstanbulda İbrahim Paşa  
 Üsküdar Şemsi Paşa  
 İstanbulda Kapı Ağası Cafer Ağa  
 " " " Mahmud Ağa  
 " Malül Emin Efendi  
 " Ümmü Veled  
 " Avcı Başı  
 " Müftü Hamid Efendi  
 " Kazasker Firuz Ağa  
 Fatihde Hacegi Zade  
 Fatihde Azade  
 Yahya efendi  
 Defterdar Abdüsselâm Bey  
 Tuli Kadı  
 Hakim Mehmet Çelebi  
 Hüseyin Çelebi

Emin Sinan Efendi  
 Şah Kulu  
 Dırağmanda Yusuf Bey  
 Karcı Süleyman Bey  
 Hacı Hatun  
 Defterdar Şerif Bey  
 Küçükpazarda Kadı Hakim Çelebi  
 Baba Çelebi  
 Kirmasti  
 Gümrükhanede Sekban Ali Bey  
 Nişancı Mehmet Bey  
 Bedesten Kâhyası Hüseyin Çelebi  
 Üsküdar Gülfer Hatun  
 Hüsrev Kethüda

### TÜRBE VE DARÜLKURA

Sultan Süleyman  
 Üsküdar Valde Sultan  
 Hüsrev Kethüda  
 Eyyüpe Mehmet Paşa  
 Müfti Sayit ve küçük Karaman  
 Bosnalı Mehmet paşa  
 Kadızade  
 Birinci Süleyman  
 İkinci Selim  
 Şehzade Mehmed  
 Şehzadeler Türbesi  
 Rüstem paşa  
 Husrev paşa  
 Topkapıda Ahmet Paşa  
 Eyyüpte Sokollu Mehmet Paşa  
 " (Seyavüş Paşa Mahdumu)  
 " Zal Paşa  
 Üsküdar Şemsi Paşa  
 Beşiktaşta Hayretin  
 " Yahya Efendi  
 Arap Ahmet Paşa  
 Tophanade Kılınc Ali Paşa  
 Eyyüpte Pertev Paşa  
 Yeni Bahçede Şah Huban kadın  
 Edirnekapıda Ahmet Paşa  
 Üsküdar Hacı Paşa

### İMARETLER

Birinci Süleyman  
 Mekke Haseki  
 Kara Pınarda İkinci Selim  
 Şehzade Süleyman  
 Çorluda Birinci Süleyman  
 Üsküdar Mihrimah Sultan  
 " Valde Sultan  
 Manisada Üçüncü Murat  
 Rusçukta Rusçuklu Rüstem Paşa  
 Sabancada Rüstem Paşa  
 Burgazda Sokollu Mehmet Paşa  
 Hafsada " " "  
 Gepzede Mustafa Paşa  
 Bosnada Mehmet Paşa

### HASTANELER

Birinci Süleyman  
 Hasekide Haseki Hürrem Sultan  
 Üsküdar Valde Sultan

### KÖPRÜLER, BENDLER

İstanbul	Bendi
Uzuv Kemer	"
Mollava	"
Güzelce	"
Müderis Köyü	"
Büyük çekmece	Köprüsü
Silivri	"
Meriç üzerinde Mustafa Paşa	"
Mehmet paşa	"
Halkalı Odabaşı	"
Harami Deresi Yolunda Kapı Ağası	"
Sinanlıda Mehmet Paşa	Köprüsü
Bosnada Sokollu Mehmet Paşa	"

### KERVANSARAYLAR

İstanbulda Birinci Süleyman  
 Çekmecede Birinci Süleyman  
 Rusçukta Rüstem Paşa

İstanbul Bit Pazarında Kebeciler  
 Galatada Rüstem Paşa  
 Bit Pazarında Ali Paşa  
 Vefada Pertev Paşa  
 Iğında Mustafa Paşa  
 İstanbulda Akbıyıkta Rüstem Paşa  
 Samanlıda Rüstem Paşa  
 Sapancada " "  
 Konya Ereğlisinde Rüstem Paşa  
 Karıştıran " "  
 İpsalada Husrev Paşa  
 Lüleburgazda Sokollu Mehmet Paşa  
 Edirne Rüstem Paşa  
 Edirne Ali Paşa

### SARAYLAR

İstanbulda Bayazıtta Eski Saray	
Topkapı Dahiiinde Yeni Sarayda	
Murat III dairesi	
Üsküdar	Sarayı
Galata	"
At Meydanı	"
Yeni Kapı	"
Kandilli	"
Fenerbahçe	"
Üsküdar Çelebi Bahçesi	"
Halkalı	"
Kadırgada Rüstem Paşa	"
Ayasofyada Sokollu Mehmet paşa	"
Üsküdar " " " "	"
Üsküdar Rüstem Paşa	"
" Seyavüş Paşa	"
" " "	"
İstanbul " "	"
" Ali Paşa	"
Et Meydanında Ali Paşa	"
Bayazıtta Ferhat Paşa	"
Vefada Pertev Paşa	"
Et Meydanında Sinan Paşa	"
Hocapaşada Sofu Mehmet paşa	"
Yeni bahçede Mahmut Ağa	"

Halkalıda Mehmet Paşa  
İstanbulda Şah Huban Kadın  
" Pertev paşa  
" Ahmet "  
Eyyüpte Ali Paşa  
İstanbulda Ali Paşa  
Sur Haricinde Rustem çelebi  
Bosnada Mehmet Paşa  
İskender Çelebi Çiftliğinde Rustem  
Paşa

### DEPO MAĞAZA MUTFAK AMBAR

Galata Buğday Ambarı  
Haliçte Katran Deposu  
İstanbul Saray Mağazası  
Marmara Saray Mağazası  
İstanbul Saray Mutbağı  
Un Kapanı Mağazası

### H A M A M L A R

Topkapı Sarayı içinde Üç  
Kefede I.ci Süleymanın Çifte hamamı  
Üsküdar Sarayında Üç "  
Sofyada Haseki  
Sofyada Yahudiler İçi  
Üsküdar Valde

Karapınarda Sultan  
Cibali Kapısında Valde  
Edirne Kapısında Mihrimah Sultan  
Lütfi Paşa  
Galatada Mehmet Paşa  
Edirne " "  
Yeni Bahçede Koca Mustafa Paşa  
Silivri Kapısında İbrahim Paşa  
Sulu Manastırda Kapı Ağası  
Beşiktaşta Sinan Paşa  
Fındıklıda Molla Çelebi  
Tophanede Kaptan Ali Paşa  
Fener Kapısında " "  
Macuncuda Müftü  
Havsada Mehmet Paşa  
Sur Haricinde Merkez Efendi  
Eeyyüpte Nişancı Paşa  
Orta köyde Husrev Kethüda  
İzmirde İzmir  
Çatalcada Çatalca  
Sapancada Rüstem Paşa  
Kayseride Hüseyin Bey  
İstanbulda Sarı Güzel  
Zeyrekte Hayrettin Paşa  
Gümrükhanede Hayrettin Paşa  
Tophanede Yakup Ağa  
Daha birçok menbanî saire.

## E V Ç A L I Ş M A L A R I

1 . 4 . 1945 : İKİCİ İNÖNÜ zafe-  
rinin 24 cü yıldönümü, ev sinema sa-  
lonunda büyük tezahüratla kutlandı.

8 . 4 . 1945 : Topraklık - Akifpa-  
şa ve diğer ilkokul öğretmenlerinin  
mutad aile toplantısı büyük bir neşe  
içerisinde geçti.

9 . 4 . 1945 : Türk'ün ölmez mi-  
marı Koca Sinan'ın ölümünün 357 ci  
yıl dönümü dolayısıyla, ev sinema  
salonunda, memleket seçkin ve aydın-  
larının da hazır bulunduğu büyük bir  
Halk kütlesi önünde Koca Sinan bir  
defa daha, Mimar Şahabettin Uzluk  
tarafından, yaşatıldı.

10 . 4 . 1945 : Göz mütehassısı  
Dr. Aziz İnal tarafından "Ölü adam  
gözünden yama almak suretile görmiyen  
gözde görme te'mini" konulu çok  
enteressan; ve müteakip haftada  
(18.4.1945) Cumhuriyet savcısı Nusret  
Tuncer tarafından da "Ceza Hukuku,"  
konulu gayet önemli birer konferans  
verildi.

14.4.1945 : 23 Nisan Milli Ege-  
menlik ve Çocuk bayramı münasebe-  
tiyle Çocuk Kulübümüz, ev sinema  
salonunda (Yaşasın neşe) ve (Çocuk  
Vali) piyeslerini temsil etti. Aynı za-  
manda çok alâka toplayan rondlar  
yapıldı, Şiirler okundu, şarkılar söy-  
lendi; bu suretle gün, taşkın bir neşe  
içinde geçirildi.

26. 4. 1945 : Kurmay Binbaşı Ziya  
Kılınçalp tarafından ince bir görüş-  
le teşrih edilen (İstikbalde askerlik)  
konulu konferans derin alâka ile din-  
lendi.

28. 4. 1945 : İngiliz Kültür heyeti  
tarafından, C. H. P. G. Sekreterliğinin  
ce onaylanarak, evimize gönderilen

konferansların (Büyük Britanyadaki  
Tababet) ismini taşıyan ilkinin İngilizce  
Öğretmeni B. H. Öztoprak okudu.  
Aydın ve öğrencilerden yüzden fazla  
dinleyici vardı.

29. 4. 1945 : Konyadan yetişenlerle  
Konyayı tanıyan ve bilen aydınlar ve  
diğer bilgi adamlarıyla mektuplaşıl-  
arak kararlaştırılan günlerde verilmek-  
te olan SERBEST KONFERANSLAR  
adlı birinci seriden ikincisi, Ankara  
DİL, TARİH - COĞRAFYA Fakültesi  
Doçentlerinden B. Ferruh Bekir Sanır  
tarafından evimiz sinema salonunda  
verilmiştir. Konferans konusu (Konya  
ve çevresinin Coğrafyadaki yeri) idi.

Konferansda seçkin ve aydınları-  
mız, öğretmen ve öğrenciler dahil  
olduğu halde dört yüzden fazla din-  
leyici bulunmuştur. Konferans, Ana-  
dolanun tarihi coğrafyası ve Anado-  
ludaki önemli yolların açılması baş-  
lamış ve Konya'nın bu önemli yollar  
üzerinde dünkü ve bu günkü durumu  
belirtmiş ve gelecekteki bu coğrafi  
yerin vadettiği imkânlar anlatılmış-  
tır. Konferansçı, bilhassa bu coğra-  
fi şartlar dairesinde Konya için ge-  
leşme imkânlarını Turizm sanayiinin  
kurulmasında ve bazı Konyada yaşı-  
yan küçük sanatların teşkilâtlandırıl-  
masında, yüksek ilim Müesseselerini  
de ihtiva eden bir kültür ve talebe-  
şehri haline getirilmesinde ve nihayet  
Konya istihsal bölgesini Ankara istih-  
lâk bölgesine bağliyacık çok kısa bir  
münakale yolu vücude gelmesinde  
gördüğünü işaret eylemiş ve tebarüz  
ettirmiştir. Çok canlı bir seyir takip  
eden konferans dikkat ve ilgi ile din-  
lenmiş ve genç hatip arkadaşımız tak-  
dirkâr alkışlarla karşılanmıştır.

## Bugün çıkmakta olan Halkevleri dergilerinin ilstesi

<u>DERGİNİN ADI</u>	<u>ÇIKARAN HALKEVİ</u>
Başpınar	Gaziantep
Çorumlu	Çorum
Doğuş	Kars
Erciyeş	Kayseri
Fikirler	İzmir
Gediz	Manisa
Görüşler	Adana
Halkevi	Eskişehir
İnanç	Denizli
İnan	Trabzon
Karacadağ	Diyarbakır
Karaelmas	Zonguldak
Kaynak	Balıkesir
Konya	Konya
Ondokuz Mayıs	Samsun
Taşpınar	Afyon
Türk Akdeniz	Antalya
Ün	Isparta
Uludağ	Bursa
Yeni Türk	Eminönü
Halk bilgisi haberleri	Eminönü

### Tashih ve Rica

Dergimizin (74 - 77) sayısının 30 uncu sayfasının 6 ıncı satırında parantez içinde yazılmış (506) nın (Sob) şeklinde düzeltilmesi sayın okuyucularımızdan rica olunur.

Gönderilen yazıların daktilo ile yahud gayet açık el yazısıyla yazılmasını, bu gibi yanlışlıkları önlemek için, tekrar rica ederiz.